

Augustinus'un De civitate Dei Eserinde Roma'nın Düşüşü, Apokaliptik Öğeler ve Ahir Zaman Algısı

The Fall of Rome, Apocalyptic Elements and Perception of the End Times in Augustine's De civitate Dei

Yasin GÜZELDAL

Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Dr. Yasin GÜZELDAL

Milli Eğitim Bakanlığı

ORCID: [0000-0002-7349-5388](https://orcid.org/0000-0002-7349-5388)
e-mail: yasinguzeldal@gmail.com

Başvuru/Submitted: 29.08.2023
Kabul/Accepted: 04.11.2023

Atf: Güzeldal, Yasin, "Augustinus'un De civitate Dei Eserinde Roma'nın Düşüşü, Apokaliptik Öğeler ve Ahir Zaman Algısı", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 6/2 (Aralık 2023): 630-645.

Citation: Güzeldal, Yasin, "The Fall of Rome, Apocalyptic Elements and Perception of the End Times in Augustine's De civitate Dei", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 6/2 (December 2023): 630-645.

Lisans/License:

Öz- Bu çalışmada Augustinus'un (ö. 430) ahir zamanla ilgili görüşleri ve özellikle De civitate Dei adlı eserinin son üç bölümündeki düşünceleri analiz edilmektedir. Bu amaç doğrultusunda Augustinus'un konu ile ilgili görüşlerinin tarihsel, teolojik ve toplumsal bağlamları incelenmiştir. Augustinus, ahir zamanla ilgili olarak Kutsal Kitap'ta geçen bazı metinlerin basit ve doğrudan yorumlanmaması gerektiğini savunurken, aynı zamanda bu metinlerin sembolik anlamlarının da altını çizmektedir. Bunu yaparken dönemin din adamları ile yapmış olduğu yazışmalar baz alınmış ve bu yazışmalar neticesinde ahir zaman beklentisine sahip olan Hıristiyanların görüşlerinin Augustinus tarafından hangi gerekçelerle kabul edilmediği incelemeye konu edilmiştir. Çalışmanın bir diğer odak noktası, bedeninin dirilişi ve bin yıllık hükümdarlık kavramlarıdır. Augustinus, bin yıllık hükümdarlık kavramının sembolik bir anlam taşıdığını öne sürmektedir. Bu yorumları yaparken Yeni Ahit'teki ilgili metinlere başvuran Augustinus, daha sonra çifte diriliş öğretisinin asıl kaynağı olan Yuhanna'nın Vahiy kitabını tartışmaktadır. Neticede binyılcı beklentilerin, tarihin her döneminde popüler olduğu ve bu beklentilerin, insanların dünyanın sonuna dair endişeleri ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Bu nedenle Kutsal Kitap metinlerinin, "binyılcılığın" sürekli bir olasılık olarak görülmesine izin verdiği hesaba katıldığında, bu beklentilerin günümüzde ve gelecekte de popülerliğini koruyacağı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler- Dinler Tarihi, Hıristiyanlık, Erken Orta Çağ, Augustinus, Tanrı'nın Şehri, Binyılcılık.

Abstract - In this study, an analysis of Augustine's perspectives on the end times is undertaken, particularly focusing on his insights within the last three chapters of 'De Civitate Dei'. The objective is to plumb the depths of his approach to the concept of the end times. To achieve this, the historical, theological, and societal contexts of Augustine's views are thoroughly scrutinized. While Augustine contends that certain biblical passages concerning the end times should not be interpreted simplistically and literally, he also highlights the symbolic significance inherent in these texts. This analysis draws from his correspondence with contemporary clergy, wherein the basis for Augustine's dissent against the end-times expectations of some Christians is explored. Another pivotal focus of this study lies in the resurrection of the body and the concept of the millennial reign. This interpretation is supported by relevant New Testament passages. Additionally, Augustine discusses the Book of Revelation attributed to John, which serves as the foundational source of the doctrine of dual resurrection. In conclusion, it is evident that millenarian expectations have maintained popularity throughout history. These expectations are intertwined with human concerns about the impending end of the world. Given that biblical texts allow for the possibility of "millenarianism," these expectations are poised to endure in contemporary times and beyond.

Keywords- History of Religion, Christianity, Early Middle Ages, Augustine, De civitate Dei, Millenarianism.

Yayın Tarihi	26 Aralık 2023
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: Bir İç Hakem (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: Üç Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Benzerlik Taraması	Yapıldı-Turnitin
Etik Bildirim	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr
Date of Publication	26 December 2023
Reviewers	Single Anonymized - A Internal (Editor board member) Double Anonymized - Three External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Complaints	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

EXTENDED ABSTRACT

De civitate Dei was written in response to the criticism Christianity received from pagans following the sack of the Roman Empire by the Visigoths, led by Alaric, in 410 AD. Rome, which had been known as the "Eternal City," was perceived by the Romans as an invincible stronghold. However, the events of the year 410 shattered this belief, undermining the foundations of their confidence and ultimately leading to the fall of the Roman Empire. In reaction to these circumstances, pagans began to lay blame on the Christians, asserting that the gods had forsaken Rome due to the shift from pagan beliefs to the newly embraced faith of Christianity. This pivotal event not only deeply impacted the pagans but also the Roman Christians themselves. From this perspective, it can be argued that Augustine penned "De Civitate Dei" as a response to the prevailing anxiety and uncertainty felt by the Christians of the time. He aimed to remind them that their true allegiance lay not with Rome but with a higher spiritual city. Within this context, Augustine engages with the notion of two distinct realms—the earthly and the divine—to counter pagan criticisms and address the Empire's decline. "De Civitate Dei" also encompasses Augustine's reflections on the eschatological themes, particularly evident in its final three chapters. In these chapters, Augustine expounds on the culmination of human history and the ultimate judgment, elucidating his beliefs regarding God's final judgment and the second coming of Christ. Book XX delves into the topic of the Last Judgment, exploring the biblical references that support this concept. Augustine then continues to explore this theme in Book XXI and Book XXII, he delves into the

conclusion of the city of God while discussing the eternal happiness and immortality of the redeemed. Throughout the work, Augustine weaves his distinction between the earthly realm and the afterlife, built upon the foundation of the two-city concept. His conceptions of the afterlife are also rooted in these foundational concepts. In doing so, he underscores the significance of maintaining belief in God's ultimate judgment and Christ's second coming. Simultaneously, counteracting the pagan assertion that Christianity was the cause of Rome's decline, Augustine contends in "De Civitate Dei" that the fall of the Roman Empire can be attributed to the divine will. Consequently, this study undertakes an analysis of Augustine's perspectives on the end times, particularly his insights within the last three chapters of "De Civitate Dei." The objective is to plumb the depths of his approach to the concept of the end times. To achieve this, historical, theological, and societal contexts of Augustine's views are thoroughly scrutinized. While Augustine contends that certain biblical passages concerning the end times should not be interpreted simplistically and literally, he also highlights the symbolic significance inherent in these texts. This analysis draws from his correspondence with contemporary clergy, wherein the basis for Augustine's dissent against the end-times expectations of some Christians is explored. Another pivotal focus of this study lies in the resurrection of the body and the concept of the millennial reign. Augustine posits that the millennial reign holds symbolic meaning, rather than a literal thousand-year span. Through historical and religious contextualization, it is evident that the anticipation of the end of the world has been a constant in history, manifesting differently across eras. Augustine interprets the first resurrection as the revival of the soul, experienced in the present age through baptism and church life. This interpretation is supported by relevant New Testament passages. Additionally, Augustine scrutinizes the Book of Revelation attributed to John, which serves as the foundational source of the doctrine of dual resurrection. Furthermore, Augustine assesses eschatological expectations such as the Antichrist and Gog-Magog through their symbolic implications. He underscores that these matters are open to interpretation and do not offer absolute certainties. In conclusion, it is evident that millenarian expectations have maintained popularity throughout history. These expectations are intertwined with human concerns about the impending end of the world. Given that biblical texts and doctrine allow for the possibility of "millenarianism," these expectations are poised to endure in contemporary times and beyond.

GİRİŞ

Erken Hıristiyan teolojisinin en önemli düşünürlerinden biri olarak kabul edilen Augustinus'un De civitate Dei (Tanrı Devleti) adlı eseri hem dini hem de felsefi açıdan büyük bir etki yaratmış önemli bir kaynaktır. Bu önemli eserinde Augustinus, Hıristiyan inancını ve Roma'nın Vizigotlar tarafından işgal edilme sürecini ele alırken, eserin son üç bölümünde apokaliptik konuları ve ahiret hayatı ile ilgili kavramları da Hıristiyan düşüncesi çerçevesinde derinlemesine incelemektedir.

Augustinus, Tanrı'nın nihai yargısına ve Mesih'in ikinci gelişine olan inancın doğru olduğunu savunurken, bu tür olaylara işaret eden metinlerin basit bir şekilde yorumlanmaması gerektiğini önemle vurgulamaktadır. Hesychius (ö. 420/426) ile olan yazışmalarında Augustinus, binyılcı temalara ve Vahiy kitabının içerdiği metinlere de değinmektedir. Ancak Augustinus, bu temaların sembolik anlamlar taşıyabileceğini ve katı bir zaman çizelgesine bağlı olmak yerine daha genel bir anlama sahip olduğunu ifade etmektedir. Augustinus'un dirilişin mahiyeti ve bin yıllık hükümdarlık gibi konulara dair görüşleri de dikkate değerdir. O, dirilen bedenlerin göklerde yaşayacağını ve Tanrı'nın Krallığı'nın yeryüzüne gelmeyeceğini savunurken, bu düşüncelerini "çağlar teorisi" ile desteklemiştir. Tüm bu görüşler ışığında, Augustinus'un ahir zamanla ilgili düşüncelerinin karmaşık bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca Augustinus, beklenen zamanın kesin bir şekilde belirlenemeyeceğini ve tarihe dayalı beklentilerin kurtuluşun ana aracı olmadığını da vurgulamaktadır.

Bu araştırmanın amacı, Augustinus'un De civitate Dei eserindeki apokaliptik öğeleri ve dünyanın sonuyla ilgili perspektifini incelemek ve anlamaktır. Bu amaç doğrultusunda Augustinus'un De civitate Dei eserinin son üç bölümündeki düşünceleri üzerinde durulacak ve çağdaşlarıyla olan yazışmalarında ortaya koyduğu yorumlar değerlendirilecektir. Özellikle dünyanın sonu hakkındaki görüşleri Hesychius'la olan yazışmalarında görülmektedir. De civitate Dei'nin yirminci kitabında bu mektuplara atıflar olduğundan araştırmanın ilgili bölümü bu mektuplar üzerinden değerlendirilecektir. Bu değerlendirme, Augustinus'un teolojik düşüncesinin ahir zamanla ilgili boyutunu anlamaya yardımcı olacaktır. Bu bağlamda, Augustinus'un eserindeki Vahiy kitabı referansları, dünya ve zaman kavramları, kurtuluş ve yargı fikirleri gibi apokaliptik unsurlar ele alınacak ve Augustinus'un bu konulardaki düşünceleri analiz edilecektir. Ayrıca bu çalışmada, Augustinus'un apokaliptik öğeleri ne şekilde kullanarak Hıristiyan teolojisine dair görüşünü aktardığı ve Roma İmparatorluğu'nun çöküşüyle nasıl bir bağlantı kurduğu da incelenecektir. Bunun yanı sıra, bu çalışma Augustinus'un teolojik düşüncelerini ve Roma İmparatorluğu'nun dini ve siyasi yapısına olan etkisini anlamaya yardımcı olmayı hedeflemektedir. Böylece bu çalışmanın, hem Augustinus'un felsefi düşüncelerine hem de Hıristiyanlık tarihine ilgi duyanlar için faydalı bir kaynak olması hedeflenmektedir.

1. MS 5. Yüzyıl Roma Toplumunda Kriz Algısı ve Gelecek Endişesi

MS 5. yüzyılın başlarında Roma topraklarında yaşayan birçok kişi, kendi dönemlerini bir kriz dönemi olarak algılamıştır. Özellikle Batı'da, önceki üç yüzyıl boyunca toplumda süregelen çalkantı hissi giderek artmıştır. İmparatorlar arasında süren savaşlar, siyasi suikastlar, ekonomik çöküntü, güçlenen barbar kabilelere karşı zayıflayan askeri savunma gibi faktörler bunun nedenleri arasında gösterilebilir. Nitekim Konstantinos'un (ö. 337) getirdiği istikrar kısa süreli olmuş ve onun ölümüyle birlikte İmparatorluk tekrar Diocletianus (245-312) döneminde olduğu gibi birden fazla hükümdarın egemenliği altına girmiştir. Iulianus (331-363), Konstantinos hanedanının son temsilcisi olarak tek başına hüküm sürmüş, ancak yönetimde sadece bir buçuk yıl kalabilmiştir (361-363). Bundan sonra İmparatorluk, Hıristiyanlığı resmi olarak İmparatorluğun dini yapan Büyük Theodosius'un (347-395) şahsında bir kez daha tek bir hükümdar tarafından yönetilmiş, ancak Theodosius'un iki oğlu, İmparatorluğun zaten zayıflayan durumunu yönetimi ikiye bölerek daha da kötüleştirmiştir.¹ 410 yılında Roma'nın Vizigotlar tarafından işgal edilmesiyle birlikte bu dönemdeki koşullar, halkta bir belirsizlik

¹ Batı'da Honorius (384-423), yirmi sekiz yıl boyunca tahtta kalmış olsa da etkili bir yönetim sürdürememiştir. Aynı tarihlerde Doğu Roma İmparatoru olarak kardeşi Arcadius (377-408) hüküm sürmüştür. Ammianus Marcellinus, *Res Gestae (Roman History)*, Loeb 315 (London: William Heinemann Ltd., 2019), 170-71; Peter Brown, *Geç Antikçağ Dünyası*, çev. Turhan Kaçar, 2017, 137-39; Edward Gibbon, *The Decline and Fall of the Roman Empire*, c. 2 (London F. Warren, 1872), böl. XXIX; Leo C. Ferrari, "Background to Augustine's 'City of God'", *The Classical Journal* 67, sy 3 (1972): 198-208.

ve çöküş hissi meydana gelmesine neden olmuş, insanlar geleceğe dair endişeler taşımış ve neticede bu çalkantılı dönemi bir kriz çağı olarak değerlendirmişlerdir.

Hıristiyanların bu döneme bakışı, genellikle İmparatorluğun Hıristiyanlıkla birlikte anlam kazandığı şeklinde olmuştur. Nitekim Milano Fermanı'ndan sonra (MS 313) Hıristiyanlık önce yasal statü, ardından saygınlık kazanmış ve 392'de İmparatorluğun tek meşru dini haline gelmiştir.² Augustinus da vaazlarında ve *De civitate Dei* adlı eserinde yer yer bahsettiği Hıristiyan Çağı (*tempora Christiana*) vurgusu ile Hıristiyanlığın Roma'ya yeni ve altın bir çağ kazandırdığını ifade etmektedir.³ Zira Hıristiyanlar, yaklaşık üç yüzyıl boyunca Hıristiyanlığın ve İmparatorluğun eşzamanlı olarak başladığı ve İsa'nın Roma'nın ilk imparatoru Augustus (MÖ 63-MS 14) döneminde dünyaya geldiği gerçeğiyle övünmüşlerdir.⁴ Ayrıca Kilise ve İmparatorluk, Eusebius'un benzetmesiyle, "tek bir kaynaktan fışkıran iki büyük güç" olarak görülmüştür.⁵ Bu fikirden hareketle Kilise ve İmparatorluğun kronolojik ve coğrafi olarak birbirini kapsadığı sonucuna varılmıştır. Roma topraklarındaki Hıristiyanların çoğu için İmparatorluk, bildikleri tek sosyo-politik bağlam olmuştur. Bu itibarla *Pax Romana* (Roma barışı) kavramının birçok kişi için "Göksel Krallığın" en yakın dünyevi görüntüsü olarak görüldüğünü ve bu nedenle korunması gerektiğine dair bir inancın olduğunu söylemek mümkündür.⁶ Hatta bu dönemde, dünyanın sonunun zamanlamasıyla ilgili herhangi bir spekülasyonun genellikle Roma'nın ölüm tarihini hesaplama şeklinde değerlendirildiği anlaşılmaktadır. 4. yüzyılın başında bazı Hıristiyanlar bu olayın 200 yıl içinde gerçekleşeceğini öngörmüş ve İmparatorluğun bekası için dua etmenin aslında dünyanın sonunu geciktirmek için çalışmak olduğunu ve bu yüzden Hıristiyanların bunu yapması gerektiğini söylemişlerdir.⁷ Ayrıca, Hıristiyanlık öncesi dönemde "Urbs Romana" (Roma Şehri), Peter Brown'un deyiimiyle bir tür "pagan Vatikan'ı" temsil etmekteydi, yani o dönemde şehrin özel bir ilahi korumadan yararlandığı düşünülüyordu.⁸ Zira bu şehir tüm ihtişamı ve başarısıyla İmparatorluğun bizzat kendisini temsil ediyordu. O halde Roma varlığını sürdürdüğü sürece İmparatorluk da varlığını sürdürmek zorundaydı.⁹ Buradan hareketle Roma'nın ebediliği inancını, eski

² İmparator Theodosius, Hıristiyanlara düşmanlık edenlerin, saray içinde bulunmasını yasakladıklarını, böylece inanç ve dindarlık konusunda Hıristiyanlarla uyuşmayan hiç kimsenin kendileriyle herhangi bir ilişki içinde olamayacağını belirtmektedir. Theodor Mommsen vd., *Theodosiani libri XVI cum Constitutionibus Sirmondianis et Leges novellae ad Theodosianum pertinentes; consilio et auctoritate Academiae litterarum regiae borussicae ediderunt Th* (Berolini, apud Weismannos, 1905), 869-5:42. Ayrıca putlar için kurban kesip kan dökmeyi veya daha gizli bir ritüelle, evin içindeki ateşi, şarabı, Penates'i (ev tanrıçası) saygıyla onurlandırmak için kandil yakmayı, tütsü koymayı veya çiçekler asmayı yasakladıklarını bildirmiştir. Mommsen vd., 900-10:12. Vizigotların Roma'ya girişinden sonra ise paganların eski inançları sürdürmekte ısrarlı tutum sergilemeleri karşısında sürgün, kan dökme vb sert yaptırımlarla karşılaşılabilecekleri belirtilmiştir. Mommsen vd., 872-5:51; Gibbon, *The Decline and Fall of the Roman Empire*, c. 2, böl. XXVIII.

³ Augustinus, "De Civitate Dei", içinde *Patrologia Latina*, ed. Jacques Paul Migne, c. 41 (Paris: J.P. Migne, 1862), böl. I-30; 33; Augustinus, "Sermones Ad Populum. Classis I. De Scripturis", içinde *Patrologia Latina*, ed. Jacques Paul Migne, c. 38 (Paris: J.P. Migne, 1862), böl. 81-7; 105-6:8.

⁴ Sardis (Manisa/Salihli) Piskoposu Melito (ö. 180) bu konuda şunları söyler: "Felsefemiz eskiden Barbarlar arasında gelişmişti; ama atanız Augustus'un büyük hükümdarlığı sırasında sizin yönetiminiz altındaki uluslar arasında ortaya çıktıktan sonra, imparatorluğunuz için özellikle hayırlı bir alamet oldu. Çünkü o zamandan beri Romalıların gücü büyük görkem ve ihtişam içinde büyüdü." Eusebius Pamphilus, "Church History", içinde *NPNF2-01. Eusebius Pamphilus: Church History, Life of Constantine, Oration in Praise of Constantine*, ed. Philip Schaff, çev. McGiffert, Rev. Arthur Cushman, c. 1 (New York: Christian Literature Publishing Co.: Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library, 1890), böl. IV-26:7-9.

⁵ Eusebius, Eusebius, Bishop Of Caesarea, *On The Theophania Or Divine Manifestation Of Our Lord And Savior Jesus Christ*, ed. Samuel Lee (Kessinger Publishing, LLC, 2010), böl. III-2.

⁶ Bu konuda Ambrosius (ö. 397), Hıristiyanlık öncesi Roma'nın iç savaşlarla boğuştuğunu, cumhuriyet dönemi yönetim şeklinin (triumvirlik dahil) huzur getirmediğini, Actium savaşında denizlerin Romalıların kanlarıyla bulandığını, bu dönemin İmparator Augustus ile son bulduğunu ve barış döneminin başladığını söylemektedir. Ayrıca Ambrosius tüm insanların, tek bir dünya imparatorluğu altında yaşayan ve tek bir güçlü Tanrı'nın egemenliğinin kabul edilmesi için Hıristiyanlık çatısı altında birleşmesi gerektiğini ifade etmektedir. Michael Petschenig, ed., *Sancti Ambrosii Opera: Explanatio Psalmorum XII*, c. 64 (New York: Johnson Reprint Corp, 1962), 343-44, Psalm 45:21. Ayrıca pek çok Hıristiyan Daniel kitabında (2:31-45) bahsedilen dördüncü ve son krallık olarak Roma'yı görüyordu. Hieronymus, "S. Hieronymi Presbyteri Opera, Commentariorum in Daniele Libri III (IV)", içinde *Corpus Christianorum, Series Latina*, c. 75A (Turnholt: Typographi Brepols, 1953), 794, 403-4.

⁷ Lactantius, *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum: Lactantius Opera I, Divinae Institutiones*, c. 19 (Pragae: F. Tempsky, 1890), 625, XXV:5-8.

⁸ Peter Brown, *Augustine of Hippo: A Biography*, New Edition (Berkeley: University of California Press, 2000), 287.

⁹ Ammianus Marcellinus, *Res Gestae (Roman History)*, XIV-6:3.

dinden kalan tüm inançlar arasında halkta karşılığı en diri olan inanç olarak nitelendirmek mümkündür. Bu inanç, zamanla pagan tanrıların yerine havarilerin konulmasıyla Hıristiyan ortamına uyarlanmıştır.¹⁰

Neticede, Roma'nın ele geçirilmesi Hıristiyanları da en az paganlar kadar şoke etmiştir. Nitekim Beytullahim'de Alaric'in (ö. 411) son kuşatma haberini duyan Hieronymus (ö. 420), "Roma yok olursa ne güvende olabilir?"¹¹ diye sormuş, Roma düşerse Barbarlara karşı koruyucu bir tamponun kalmayacağını ve Deccal'in gelişinin yaklaşmış olacağını ifade etmiştir.¹² Roma düştüğünde de, "Dünyanın ışığı söndü, Roma İmparatorluğu'nun başı koptu ve bir şehrin düşmesiyle tüm dünya yok oldu!" şeklinde yakarışlarda bulunmuştur.¹³ Olaya paganların penceresinden bakıldığı takdirde durumun daha farklı olduğu görülmektedir. Zira 4. yüzyıldan itibaren paganizme karşı yasal önlemler daha baskıcı hale geldikçe, bu defa da paganlar dünyanın kötüye gittiğini, çünkü Roma'nın refahını sağlayan eski dine artık gereken saygının gösterilmediğini iddia etmişlerdir.¹⁴

Bu düşüncelerden hareketle, 5. yüzyılın başlarında kaotik bir ruh hali içinde olan paganların, Hıristiyanlık dininin yayılması sonucunda dünyanın artık sonunun geldiğini söyledikleri görülmektedir. Öte yandan, Hıristiyanlar arasında ise güncel olayları Kutsal Kitap'taki kehanetlerin gerçekleşmesi olarak yorumlayan bir tür kıyametçilik düşüncesi varlığını hissettirmeye başlamıştır. Bu düşünce, Kutsal Kitap'taki kehanetlere, özellikle Eski Ahit'teki Daniel 7, Hezekiel 38-39 ve Yeni Ahit'teki Vahiy 20-21 gibi belirli bölümlere özel bir önem vermektedir. Bu anlayış, Kutsal Kitap'taki bu bölümlerin insanlık tarihindeki belirli olayları, şu anda gerçekleşmekte olan veya yakın gelecekte gerçekleşecek olayları önceden bildirdiğini iddia etmektedir. Bu tarz yaklaşımlar toplumsal stres, depresyon, durgunluk, savaş tehdidi, her şeyin kötüye gittiği ve muhtemelen böyle devam edeceği inancıyla beslenmektedir. Başka bir deyişle, kıyametçilik senaryoları artan bir kriz duygusuna toplumsal bir yanıt olarak ortaya çıkmıştır.¹⁵

5. yüzyılın başlarında Roma'da hâkim olan sosyal ve dini durumu bu şekilde özetlemek mümkündür. Bu süreçte, Augustinus'un *De civitate Dei* aracılığıyla 410'daki işgale verdiği tepki, özellikle putperestlerin suçlamalarına nasıl yanıt vereceğini bilemeyen Hıristiyanların bakış açısını belirlemek ve geleceğe dair düşünceler geliştirmek adına önemli bir rol oynamıştır.

2. Paganların Suçlamaları ve "Ebedi Roma" Eleştirisi

410 Ağustos'unda Roma'nın düşmesiyle birlikte o zamana kadar Kilise'nin hedefleri için gerçek bir tehdit oluşturmayan ve ölmekte olan bir fenomen olarak görmezden gelinen paganizm, bu tarihten sonra

¹⁰ Henry Chadwick, "St. Peter And St. Paul In Rome: The Problem Of The Memoria Apostolorum Ad Catacumbas On", *The Journal of Theological Studies* 8, sy 1 (1957): 33-34.

¹¹ "Quid salvum est, si Roma perit?" Saint Jerome ve Isidor Hilberg, *Epistularum pars III (CSEL 56)* (Akademie der Wissenschaften in Wien, 1910), 123, 16:4.

¹² Jerome ve Hilberg, 123, 15:1.

¹³ "postquam uero clarissimum terrarum omnium lumen exstinctum est, immo romani imperii truncatum caput et, ut uerius dicam, in una urbe totus orbis interiit..." Hieronymus, "S. Hieronymi Presbyteri Opera, Commentariorum In Hiezechielem", içinde *Corpus Christianorum. Series Latina*, c. 75 (Turnholti: Typographi Brepols, 1953), Prol. 12.

¹⁴ Augustinus, "De Civitate Dei", böl. I, 36. Nitekim Iulianus'un paganizmi tekrardan canlandırma çabası gerçekleşmeyince İmparatorluk daha güçlü bir şekilde Hıristiyanlığın etkisi altına girmiş, bunun sonucunda eski pagan kültürlerinin gücü daha da azalmıştır. Dahası İmparator Gratianus'un (367-383) hükümdarlığı, paganizmin sonunu hızlandırmıştır. Gratianus 375 yılında geleneksel Pontifex Maximus unvanını kabul etmeyi reddettiğinde paganlar kendilerini, aynı zamanda başrahipleri olan imparatorun kendisi tarafından alenen reddedilmek gibi son derece utanç verici bir konumda bulmuşlardır. Gratianus 382'de paganizme yönelik tüm devlet desteğini çekmiş, böylece hem imparatorluk himayesinden hem de kamu fonlarına erişimden mahrum bırakılan pagan kültürleri bu tarihten sonra artık sadece hayatta kalmak için savaşmak zorunda kalmıştır. Ferrari, "Background to Augustine's 'City of God'", 199; Zosimus, Zosimi Historia Nova, ed. Ludovicus Mendelssohn (Lipsiae: In Aedibus B. G. Teubneri, 1887), 192, IV:36-28.

¹⁵ Nitekim bu anlayış tarih boyunca devam etmiş hatta modern dönemlerde "Dispensationalizm" adı altında tekrar gündeme gelmiştir. Dispensationalizm, genellikle Kutsal Kitap'taki kehanetlerin doğrudan ve harfi harfine yorumlanmasıyla ilişkilendirilmektedir. Bu yaklaşıma göre, Tanrı'nın gelecekte gerçekleşecek olayları önceden planladığı ve bu planın Kutsal Kitap'ta belirli pasajlar aracılığıyla açıklandığı düşünülmektedir. Özellikle İsrail ile ilgili kehanetler ve Kutsal Topraklar'ın geleceği, dispensationalistler tarafından önemle vurgulanmaktadır. Lowell D. Streiker, *The Gospel Time Bomb: Ultrafundamentalism and the Future of America* (Buffalo, N.Y.: Prometheus Books, 1984), 107; J Kevin Coyle, "Augustine and Apocalyptic: Thoughts on the Fall of Rome, the Book of Revelation, and the End of the World", *Florilegium* 9, sy 1 (Ocak 1987): 1, <https://doi.org/10.3138/flor.9.001>; Bernard McGinn, *Visions of the End: Apocalyptic Traditions in the Middle Ages* (New York: Columbia University Press, 1979), 28-36.

Augustinus tarafından daha fazla ciddiye alınmaya başlanmıştır. Zira bu dönemde paganların Hıristiyanlara karşı alaycı ve aşağılayıcı tavırları artmıştır.¹⁶ Nitekim Kuzey Afrika'ya göç eden Romalılar arasında, bazıları eski dinlerine derinden bağlı ve Hıristiyanlığa karşı son derece öfkeli olan çok sayıda pagan entelektüelin varlığı bilinmektedir.¹⁷ Hatta, paganlar kendilerini "bilge", Hıristiyanları ise "aptal" olarak nitelendirmişlerdir.¹⁸ Ancak Augustinus'un, bu edebi ve felsefi neopaganizm¹⁹ tarafından sunulan tehdidi dikkate aldığı *De civitate Dei* eserinde bariz bir şekilde görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında bu eserin, kendi dönemlerinin entelektüel hayatına hâkim olduğunu iddia eden aristokratik paganizmin kesin bir reddi olması hedefiyle yazıldığı anlaşılmaktadır. Bununla ilgili olarak, ilk beş kitapta Augustinus'un, paganların Hıristiyanlara yönelttiği suçlamalara doğrudan bir meydan okuma şeklinde yanıt verdiği görülmektedir.²⁰

Paganların, Roma İmparatorluğu'nun çöküşünün Hıristiyanların yeni dini nedeniyle gerçekleştiği; Roma'yı işgal eden Alaric'in de bir Hıristiyan olması (farklı bir mezhepten olsa da), Roma'nın tanrılarının, Hıristiyanların reddettiği gerçek tanrılar olması; Roma'nın eski uygarlığının, Hıristiyanlığın yükselişiyle yerle bir olduğu şeklindeki iddialara karşı Augustinus *De civitate Dei*'nin girişinde cevap vermektedir. Augustinus, paganların iddia ettiği gibi, eğer bu felaketten Hıristiyanlar sorumlu tutulacaksa, Roma'nın yağmalanması sırasında paganların neden Gotların sığınma hakkı tanıdığı Hıristiyan kiliselerine kaçtığını sormaktadır.²¹ Bu soruya karşın paganların sorduğu bazı sorulara cevap vermekle birlikte temelde suçlu arayan pagan anlayış karşısında Augustinus'un bir suçlu aramadığı görülmektedir. Bunun yerine Roma'nın anlamını keşfetmeye ve bu yıkımın önemini göreceli hale getirmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Böylece Augustinus buradan, daha önce vaaz edilen mesajın daha olumlu bir yönüne odaklanmakta ve bireyin kaderine, oradan da bir bütün olarak insan topluluğunun ilahi olarak amaçlanan sonuna odaklanarak eskatolojik bir geçiş yapmaktadır. Özellikle *De civitate Dei*'nin IV. ve V. kitapları, İmparatorluğun ilahi düzen içindeki yerini aramaya odaklanmıştır. Augustinus burada, bir Hıristiyan'ın Roma vatansızlığına karşı tutumunu da sorgulamaktadır. Bu noktada Augustinus'un asıl eleştirdiği hususun, Hıristiyanlar için Roma'nın ebediliğine dair pagan inancının eleştirilmeden kabul edilmesi olduğu görülmektedir. Oysa Augustinus Roma'nın kaderine dair nihai kararın Tanrı'ya ait olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla, Roma'nın ebediliği efsanesinin ortadan kaldırılması için öncelikle, "Roma uygarlığının hayatta kalmasının Roma'nın hayatta kalmasına bağlı olduğu" düşüncesi ortadan kaldırılmalıdır.²² Zira henüz Hıristiyanlık yokken Roma daha önce de benzer yıkımlar yaşamıştır.²³ Yani Augustinus burada, şehrin son düşüşünün kozmik sonuçları olan bir kıyametten ziyade münferit bir olay olduğunu vurgulamaktadır. Neticede kendinden öncekiler gibi Roma İmparatorluğu da bir gün yok olacaktır ve Hıristiyanlar, Hıristiyanlığı belirli bir uygarlıkla eş

¹⁶ Sancti Aureli Augustini, "De Divinatione Daemonum", içinde *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*, c. 41 (Vindobonae: Hoelder-Pichler-Tempsky, 1866), 616, X:14.

¹⁷ Brown, Augustine of Hippo, 299-301. Bu dönemde yaşadığı bilinen en ünlü pagan entelektüeller şunlardır: "Saturnalia" adlı eseriyle tanınan bir Roma yazarı ve filozofu olan Macrobius (ö. 430); senatör ve pagan dini lideri olan Vettius Agorius Praetextatus (ö. 384); Roma'nın pagan dini geleneklerini ve tapınaklarını savunan mektuplarıyla tanınan senatör ve pagan düşünür Symmachus (ö. 402). Bu konu ile ilgili olarak Brown, Hıristiyanların iddialarının entelektüel temelden yoksun olduğunu söyler. Hatta Volusianus gibi bir adamın enkarnasyonu kabul etmesinin, modern bir Avrupalının türlerin evrimini inkâr etmesi gibi bir durum olacağını belirtmektedir. Brown, 300.

¹⁸ Ps. Augustinus, *Pseudo-Augustini Quaestiones Veteris et Novi Testamenti CXXVII. Accedit Appendix Continens Alterius Editionis Quaestiones Selectas*, c. 50 (Vindobonae: F. Tempsky, 1908), 306, XIV:8.

¹⁹ Burada bahsedilen "neopaganizm" ifadesi ile Augustinus dönemindeki entelektüel paganların tutum ve davranışları kast edilmektedir.

²⁰ Ferrari, "Background to Augustine's 'City of God'", 206-7; Augustinus, "De Civitate Dei", böl. V:26. "...his quinque libris satis arbitrator esse responsum."

²¹ Augustinus, "De Civitate Dei", böl. I:1-2. Konu ile ilgili olarak Geç Antik Çağ tarihçilerinden Orosius (ö. 420) Alaric'in Roma'yı kuşatması esnasında önceden verilen bir emirle, özellikle kutsal mekanlara ve havariler Petrus ve Pavlus'un bazilikalarına sığınanlara dokunulmamasını emreder, böylece yağmalama arzusuyla kan dökülmesini sınırlar. Orosius, "Pauli Orosii, Historiarum Adversum Paganos, Libri VII, Accedit Eiusdem Liber Apologeticus", içinde *Corpus Ecriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*, c. 5 (Vindobonae: Hoelder-Pichler-Tempsky, 1866), 544, VII-39:1.

²² Augustinus, "De Civitate Dei", böl. II:29.

²³ Bunlardan ilki Galyalılar MÖ 388'de Capitol'e kadar her şeyi yaktığında, ikincisi de MS 64'te Neron döneminde gerçekleşmiştir. Augustinus, III:29.

anamlı hale getirdikleri takdirde sadece paganların tezini desteklemiş olacaklardır.²⁴ Bununla birlikte Augustinus, o dönemde Hıristiyan şehri ve İmparatorluğun başkenti olan Konstantinopolis'in bile sonsuza dek sürmeyeceğini ifade etmiştir. Bu nedenle Roma'nın 410 yılında düşüşünün nihai felaket olmaktan çok, rasyonel bir bakış açısıyla bunun insanlık tarihindeki üzücü olaylardan biri olduğu sonucuna varmaktadır.²⁵ Nitekim Roma'nın düşüşünün beraberinde getirdiği travmatik deneyim onu haritadan tamamen silmemiştir. Dolayısıyla bu gerçek birkaç yıl sonra çoğu kişi tarafından anlaşılmış olmalıdır. Bu deneyimin izleri olan harabe haline gelmiş yapılar hem felaketi hem de Roma'nın eski ihtişamını hatırlatsa da bu kalıntılarda yaşam yavaş yavaş eski haline dönmeye başlamıştır.²⁶

Augustinus, Roma'nın mevcut veya gelecekteki çöküşü ile dünyanın sonu meselesi arasında herhangi bir ilişki tespit etmediği için Roma'nın çöküşüne sonraki dönemlerde nadiren atıfta bulunmuştur. Ancak, teolojik bir anlayışa sahip olan bazı kişilerin Parousia²⁷ (İsa Mesih'in ikinci gelişi veya yeniden gelişi) ile ilgili konulara ilgi duymaları ve Augustinus'un bu konudaki fikirlerini merak etmeleri, Augustinus'un da bu konudaki düşüncelerini ifade etmesinin önünü açmıştır.

3. İkinci Geliş Dair Yeni Ahit'ten İşaretler ve Hesychius'a Mektup

Augustinus'un piskoposluk yılları, Hıristiyanlar için beklenen Krallığın müjdecisi olabilecek bir dizi tarih ve olayla aynı döneme denk gelmiştir.²⁸ Bu olaylar arasında Alaric'in 410'da Roma'yı işgali en dramatik olanı olarak kabul edilmekte ve Augustinus'un aktardığına göre, bazıları bunun aslında tamamlanması beklenen 6000 yılı olduğuna inanmışlardır.²⁹

Bu dönemde Augustinus'a bir piskopos arkadaşının "ahir zaman alametleri" meselesini sorması ve Augustinus'un buna cevaben yazdığı mektuplar, onun bu konu ile ilgili görüşlerinin temelini oluşturmaktadır. Salona (Hırvatistan/Split) piskoposu Hesychius (ö. 420/426), yakın tarihli bir güneş tutulmasına denk gelen büyük bir kuraklık ve depremden etkilenerek, Luka İncili'ndeki ifadelerden hareketle, imanlıların artık sevinip sevinemeyeceğini Augustinus'a sormuştur.³⁰ Hesychius ayrıca, İmparatorlar Hıristiyan olduktan sonra, Müjde'nin kısa sürede tüm dünyaya hızla yayıldığını ve İncil'de öngörülen yaklaşan Parousia'nın işaretlerinin çoğunun gerçekleşmiş olduğunu da söylemektedir (Matta 24:14). Bu ve buna benzer sorulardan hareketle Hesychius'un öğrenmek istediği asıl hususun, ahir zamanla ilgili Kutsal Kitap'ta hangi işaretlerin aranması gerektiği hakkında olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre, özellikle Matta 24:36'da "O günü ve saati, ne gökteki melekler, ne de Oğul bilir; Baba'dan başka kimse bilmez" ve Elçilerin İşleri 1:7'de "Baba'nın kendi yetkisiyle belirlemiş olduğu zamanları ve tarihleri bilmenize gerek yok" gibi bölümler arasındaki ilişki göz önüne alındığında Hesychius'un bu pasajlardan hareketle, o dönemde tanınmış bir teolojik otorite olan Augustinus'un dünyanın sonunun ne zaman geleceği hakkındaki görüşlerini merak ettiği anlaşılmaktadır.³¹

²⁴ Augustinus, böl. II:29. Ayrıca Augustinus'un ideali aktif ve güçlü bir devlet yapısıdır. Bu yüzden "mos maiorum"un, yani ataların yaşam tarzının boş övgüsüne bu devlet yapısında yer yoktur. Bunun yerine, insanlara ilahi otorite tarafından vahyedilen ve aktif olarak uygulanan yasalar ancak Hıristiyan imparatorluğunun temeli olabilir. Brown, Augustine of Hippo, 290.

²⁵ Augustinus, "Sermones Ad Populum. Classis I. De Scripturis", 624, IX:12.

²⁶ Orosius, bu olayın hatırasının henüz taze olduğunu, ancak eğer biri Roma halkını gözlemlese ve sesini duysa, Roma'nın tamamen yok olmadığını, yangından kalan bazı kalıntıların hala var olduğunu düşüneceğini söylemiştir. Ayrıca Roma halkının da bu durumu kabul ettiğini ifade etmiştir. Orosius, "Pauli Orosii, Historiarum Adversum Paganos, Libri VII, Accedit Eiusdem Liber Apologeticus", 548, 40:1.

²⁷ Detaylı bilgi için bkz.: James Stuart Russell, The Parousia; A Critical Inquiry into the New Testament Doctrine of Our Lord's Second Coming (London, Daldy, Isbister & Co., 1878).

²⁸ "Hesaplamacılar" tarafından yapılan MS 400 yılını 6000 Yaratılış yılı olarak adlandıran alternatif bir Hıristiyan kronolojisi, "İlk Geliş" ile "Parousia" arasındaki ara dönemin sonunu belirlemek için Mesih'in doğumuna veya ölümüne çeşitli şekillerde 350, 365 veya 400 yıl ekledikleri bir dizi bağımsız eskatolojik gelenekle yakından örtüşmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Richard Landes, "The Fear of an Apocalyptic Year 1000: Augustinian Historiography, Medieval and Modern", *Speculum* 75, sy 1 (2000): 111-14, <https://doi.org/10.2307/2887426>.

²⁹ Augustinus'un aktardığına göre bazıları şöyle demiştir: "İşte, yargı günü geldi, tüm kötülükler, korkularla birlikte artık tamamlanmıştır; işte, tüm peygamberlerin söyledikleri neredeyse gerçekleşti; şimdi adaletin günüdür." Augustinus, "Sermones Ad Populum. Classis I. De Scripturis", 576, 93-6:7.

³⁰ "Çünkü kurtuluşunuz yakındır." Luka 21:28. Hesychius'un bu ilk mektubu günümüze ulaşmamıştır, ancak içeriği Augustinus'un 199. mektubundan anlaşılabilir. Augustinus, "Epistolae", içinde *Patrologia Latina*, ed. Jacques Paul Migne, c. 33 (Paris: J.P. Migne, 1862), 904-25, 199.

³¹ Augustinus, böl. 198.

Hesychius'un yazılarından ikinci gelişle ilgili olarak kesin bir zaman çizelgesi hazırlanabileceğini düşündüğü görülmektedir. Nitekim, Daniel 9:24-27'de sözü edilen "haftalar" konusunun özellikle üzerinde durduğu görülmektedir.³² Augustinus ise bu konuya kısaca değinerek Hesychius'a Hieronymus'un Daniel üzerine yaptığı yorumundan ilgili bölümleri okumasını ve bunların Mesih'in gelecekteki gelişinden ziyade geçmiş olaylara atıfta bulunduğunu düşündüğünü söylemektedir.³³ Ayrıca Kutsal Kitap, hiç kimsenin dünyanın sonunun ne zaman geleceğini bilemeyeceğini açıkça belirtmişken, dünyanın sonunun zamanını hesaplamanın, Mesih'in bilinmeyeceğini söylediği şeyi bilmeye çalışmaktan başka bir şey olmayacağını da ekler.³⁴ Ancak Hesychius, Hieronymus'un yorumunu zaten okuduğunu ama bunun kendisi için yeterli olmadığını söyleyerek Augustinus'tan konu ile ilgili daha fazla açıklama istemektedir.³⁵

Bir önceki mektubu aldıktan kısa bir süre sonra Augustinus, Hesychius'a, *De civitate Dei* 20-5:4'te bahsettiği ve *De fine saeculi* (Dünyanın/Çağın Sonu Hakkında) başlığını verdiği uzun bir mektupla yanıt verir. Augustinus, Hesychius'un sorularına verdiği cevaba, bir Hıristiyan'ın Rab'bin ikinci gelişini beklerken sahip olması gereken tavrı belirterek başlar. Onun gelişini özlemle bekleyenlerin böyle gecikmelere katlanmakta zorlanacaklarından bahseder. Hatta böylesine bir beklentinin gerçekleşmemesi, onu bekleyenleri hayal kırıklığına uğratabilir ve inançsızlığa davetiye çıkarır. Ayrıca savaşlardan ve işaretlerden de çıkarım yapılamaz çünkü savaşlar ve birtakım işaretler tarih boyunca sürekli meydana gelmiş ve gelecektir. Neticede beklenen gerçekleşmediğinde Hıristiyanlar bu nedenlerden ötürü alaya alınabilir. Augustinus, şayet İsa'nın kendisi dahi insanların sonun ne zaman geleceğini bilmemesi gerektiğini söylediye (Elçilerin İşleri, 1:7) ve Oğul'un bile değil sadece Baba'nın bu tarihi bildiğini öğrettiye (Matta, 24:36), o zaman insani hesaplamalar tehlikeliden de öte bir durumdur ve yasaklanmıştır.³⁶ Augustinus'a göre Rab'bin gelişini kesinlikle istenmelidir, ancak gelişine duyulan gerçek bir sevgi onun yakın bir tarihte geleceğine inanmayı gerektirmez.³⁷

Augustinus, Hesychius'un dahil etmeyi ihmal ettiği bazı metinleri de tartışmaya açar ve Kutsal Kitap'ın yıllardan, günlerden ve saatlerden hangi anlamda söz ettiğine dair bir açıklamaya geçer. Örneğin Augustinus'a göre, "Şimdi son saattir" ibaresinin geçtiği 1. Yuhanna 2:18'de Yuhanna şimdiki zamandan "son saat" olarak bahsederken muhtemelen "zaman" için "saat" kelimesini kullanmış ve bu zamanın uzunluğunu belirsiz bırakmıştır.³⁸ Dolayısıyla Yuhanna, "son" saatin gelmiş olduğunu yazsa da, bu "son" hala gelmemiştir. Eğer Daniel'in haftaları gerçekten Mesih'in ikinci gelişine atıfta bulunuyorsa, bunu yorumlamak pek kolay değildir. Buna karşın Augustinus, Daniel'in haftalarının Mesih'in ilk gelişine, ikinci gelişine ya da her ikisine birden işaret edebileceğini belirtmektedir.³⁹

Augustinus bu ve buna benzer argümanları gerek Hesychius'un ileri sürdüğü iddialar gerekse kendi eklediği bazı konular üzerinden incelemeye devam etmiştir. Özetle Augustinus, bu tür metinleri yorumlarken dikkatli olunması gerektiğinin önemle üzerinde durmaktadır. Zira bu sözlerin çoğu belirli bir zamana ya da yere atıfta bulunmaz, en iyi ihtimalle yoruma açıktır.⁴⁰ Ancak kişiler isterlerse bu tür

³² "Başkaldırımı ortadan kaldırmak, günaha son vermek, suçu bağışlatmak, sonsuza dek kalıcı doğruluğu sağlamak, görünüm ve peygamberliği mühürlemek, En Kutsal'ı mesh etmek için senin halkına ve kutsal kentine yetmiş hafta kadar zaman saptanmıştır. "Şunu bil ve anla: Yeruşalim'i yeniden kurmak için buyruğun verilmesinden, mesh edilmiş olan önderin gelişine dek yedi hafta geçecek. Altmış iki hafta içinde Yeruşalim yeniden sokaklarla, hendeklerle kurulacak. Ancak bu sıkıntılı zamanlarda olacak. Bu altmış iki hafta sonunda mesh edilmiş olan öldürülecek ve onu destekleyen olmayacak. Gelecek önderin halkı, kenti ve kutsal yeri yerle bir edecek. Sonu tufanla olacak: Savaş sona dek sürecek. Yıkımların da olacağı kararlaştırıldı. Gelecek önder birçoğlarıyla bir haftalık sağlam bir antlaşma yapacak. Haftanın yarısı geçince, kurbanı da sunuyu da kaldıracak. Kararlaştırılan yıkım başına gelinceye dek yok edici önder tapınağın üst bölümüne yıkıcı iğrenç şeyler yerleştirecek." Daniel, 9:24-27.

³³ Hieronymus, "S. Hieronymi Presbyteri Opera, Commentariorum in Daniele Libri III (IV)", 865-89, IX:24.

³⁴ Augustinus, "Epistolae", bül. 197:1-4.

³⁵ Augustinus, bül. 198:7.

³⁶ Augustinus, biri Rab'bin daha erken geleceğine, diğeri daha geç geleceğine inanan, üçüncüsü ise bu konuda bilgisiz olduğunu itiraf eden üç iyi hizmetkârla ilgili bir benzetme kullanır. Bunların hepsi müjdeyle uyum içindedir. Ancak Augustinus birinci hizmetkârın görüşüne sahip olmanın daha tehlikeli olduğuna işaret eder, çünkü Rab daha sonra gelirse, aksini düşünenler hakarete ve alaya maruz kalabilirler. İkinci hizmetkârın görüşü tehlikeli değildir ama hatalı olabilir, üçüncü hizmetkârın görüşü ise hem tehlikeyi hem de hatayı önler. Augustinus, bül. 199:52-54.

³⁷ Augustinus, bül. 199:1-15.

³⁸ 1. Yuhanna, 2:18.

³⁹ Augustinus, "Epistolae", bül. 199:17-21.

⁴⁰ Augustinus, bül. 199: 3-10.

işaretlerin gerçekleştiğine ya da gerçekleşeceğine dair her zaman deliller bulabilirler. Örneğin Kudüs'ün uzun tarihi boyunca defalarca yağmalanması ve pek çok insanın eziyet çekmesi gerçeği gibi kehanet olarak yorumlanabilecek pek çok argüman eğer istenirse bulunabilir. Bunun yanı sıra Hesychius'un Roma İmparatorları ile Hıristiyanlık üzerinde kurduğu ilişki üzerine bahsettiği Matta 24:14'te geçen "İncil'in mesajını tüm dünyaya duyurma"⁴¹ meselesinin de tam olarak ne anlama geldiğinden emin olmak pek kolay değildir.⁴² Bu yüzden Elçilerin İşleri, 1:7'de geçen "Non est vestrum scire tempora" (zamanları/tarihleri bilmenize gerek yok) ifadesi Augustinus için temel referans noktası olmuştur.⁴³ Augustinus Hesychius'a yazdığı her iki mektupta da, tüm bu beklentiler arasında Müjde'nin tüm dünyaya duyurulmadan önce sonun gelmeyeceğinin tek gerçek kesinlik olduğunu belirtmiştir. Bunun haricinde Augustinus, zamanlaması ve tanımı bu kadar belirsiz olan bir olayı beklemenin hiçbir anlamı olmadığını ifade etmektedir.⁴⁴

Dünyanın sonu ile ilgili görüşlerini Hesychius ile mektuplaşmaları üzerinden ifade eden Augustinus daha sonra, Tyconius'un (ö. 390) yorum stratejilerine hâkim bir şekilde⁴⁵, Hıristiyan binyılcılığının önde gelen metni olan Yuhanna'nın Vahiy ile yüzleşmiştir.

4. De civitate Dei'de Yer Alan Apokaliptik Meseleler ve Yeniden Diriliş

Augustinus'un ahir zamanla ilgili düşüncelerinin en olgun ve ölçülü ifadeleri 422-426 yılları arasında yazdığı düşünülen *De civitate Dei*'nin son üç bölümünde yer almaktadır. Bu bölümlerde insanlık tarihinin nihai sonu ve insanlığın bu sonun ötesindeki durumundan bahsedilmektedir. Yine bu bölümlerde Augustinus, Tanrı'nın nihai yargısına ve Mesih'in ikinci gelişine olan inancın doğru olduğunu ileri sürerken, bu tür olaylara işaret eden metinlerin basit bir şekilde yorumlanmasına karşı temkinli olunmasını tavsiye etmektedir. Nitekim Augustinus dünyanın sonu ve ikinci gelişle alakalı Kutsal Kitap'ta geçen pek çok pasajın en iyi nasıl anlaşılacağına dair uzun bir açıklama için okuyucusunu Hesychius ile yazışmalarına yönlendirmektedir.⁴⁶ Augustinus'un Vahiy kitabını yorumladığı bölümlerde en çok üzerinde durduğu husus, birinci ve ikinci diriliş arasındaki ayrımıdır. Augustinus, ikinci dirilişin bedeninin dirilişi olduğunu ve bu nedenle de bunun ancak dünyanın sonunda gerçekleşebileceğini ileri sürmektedir.⁴⁷ Ancak ilk diriliş şimdi gerçekleşmektedir, yani vaftiz ve kilisedeki yaşam aracılığıyla imansızlığın ölümünden dirilen ruhun dirilişidir.⁴⁸ Yeni Ahit'teki ilgili metinlere başvurarak bu yorum çizgisini kuran Augustinus, daha sonra çifte diriliş öğretisinin asıl kaynağı olan Yuhanna'nın Vahiy kitabını tartışmaya geçer.

Vahiy, 20'de geçen ifadeler Augustinus'a göre, birçok materyalist ve binyılcı yanılığının tohumlarının atıldığı bir kısım olmuştur. Nitekim bu "binyıl" kavramı, Daniel'in dokuzuncu bölümünde bahsedilen "haftalar" ile ilişkilendirilerek insanlık tarihini yedi ayrı döneme ayırma fikrine dayanmaktadır. Bu düşünceye göre, dünya şu anda altıncı "hafta" veya çağı yaşamaktadır. Yedinci ve sonuncusu ise Vahiy 20:4-6'ya göre, Mesih'in yeryüzünde bir krallık kurmak için dönmesiyle

⁴¹ "Göksel egemenliğin bu Müjdesi bütün uluslara tanıklık olmak üzere dünyanın her yerinde duyurulacak. İşte o zaman son gelecektir." Matta, 24:14.

⁴² Augustinus, "Epistolae", böl. 198:6; Coyle, "Augustine and Apocalyptic", 112.

⁴³ Augustinus, "Epistolae", böl. 199: 1-1.

⁴⁴ Augustinus, böl. 199: 54.

⁴⁵ Tyconius, özellikle Hıristiyan teolojisi ve kutsal metinlerin yorumlanması konularında etkili bir şahıstır. En önemli eseri "Liber regularum" (Kurallar Kitabı) olarak bilinir. Tyconius, Augustinus'un teolojik düşüncelerinin gelişmesinde ve Kutsal Kitap'ın sembolik anlatımını yorumlamada önemli bir rol oynamıştır. Augustine, *De Doctrina Christiana*, ed. R. P. H. Green (New York: Oxford University Press, 1995), 172, III: 93; Johannes van Oort, "Tyconius' Apocalypse Commentary, Its Reconstruction, and Its Significance for Augustine's Doctrine of the Two Cities", *Vigiliae Christianae* 72, sy 5 (2018): 513-32.

⁴⁶ Augustinus, "De Civitate Dei", böl. XX: 1.

⁴⁷ Augustinus, böl. XX: 6.

⁴⁸ "Sonra bir meleğin gökten indiğini gördüm. Elinde dipsiz derinliklerin anahtarı ve büyük bir zincir vardı. Melek ejderhayı – İblis ya da Şeytan denen o eski yılanı – yakalayıp bin yıl için bağladı. Bin yıl tamamlanıncaya dek ulusları bir daha saptırmasın diye onu dipsiz derinliklere attı, oraya kapayıp girişi mühürledi. Bin yıl geçtikten sonra kısa bir süre için serbest bırakılması gerekiyor. Bazı tahtlar ve bunlara oturanları gördüm. Onlara yargılama yetkisi verilmişti. İsa'ya tanıklık ve Tanrı'nın sözü uğruna başı kesilenlerin canlarını da gördüm. Bunlar, canavara ve heykeline tapmamış, alınlarına ve ellerine onun işaretini almamış olanlardı. Hepsi dirilip Mesih'le birlikte bin yıl egemenlik sürdüler. İlk diriliş budur. Ölülerin geri kalanı bin yıl tamamlanmadan dirilmedi. İlk diriliş dahil olanlar mutlu ve kutsaldır. İkinci ölümün bunların üzerinde yetkisi yoktur. Onlar Tanrı'nın ve Mesih'in kâhinleri olacak, O'nunla birlikte bin yıl egemenlik sürecekler." Vahiy, 20:1-6.

başlayacaktır. Bu krallık tam bin yıl sürecektir ve ardından dünyanın sonu ve Son Yargı gelecektir. Bazı kişiler, ilk dirilişin bedensel olacağını varsayarak, bu pasajları 2. Petrus, 3:8 ve Mezmurlar 90:4⁴⁹ ile birlikte yorumlamış ve özellikle 1000 sayısından etkilenerek, yaratılışın altı çağının sonunda kutsalların⁵⁰ bin yıl sürecek bir Şabat dinlenmesi olacağını ileri sürmüştür.⁵¹ Bu yorumu doğrudan reddeden Augustinus'un, bu iddiaları tek tek çürütmek yerine bu bölümünün nasıl anlaşılması gerektiğini göstermeyi tercih ettiği görülmektedir.⁵²

Augustinus'a göre, son olaylar gibi görünen şeyler aslında çoktan tamamlanmıştır. Örneğin, Mesih'in ilk gelişi ve kilisesinin kurulmasıyla, Şeytan çoktan bağlanmıştır; yani gücü dizginlenmiştir.⁵³ Ona göre, "Bin yıl boyunca" ifadesi gerçekten de bu bağlamanın son bin yılda, yani altıncı bin yılda, altıncı günde tamamlandığını gösteriyor olabilir ve bu nedenle bahsi geçen ifadenin bin yıl sürdüğü de anlaşılabilir.⁵⁴ Bu konuda Augustinus'un bir başka yorumu ise "1000" sayısının mükemmel bir sembolik sayı olduğu şeklindedir. Bu nedenle bu sayıyı, basitçe "bütünlük" ya da "tüm nesiller" anlamında yorumlamak da mümkündür. Dolayısıyla Şeytan, Augustinus'a göre çağın sonuna kadar kalplerinde Tanrı'nın Kilisesi'ne karşı büyük bir kötülük bulunan dinsizlerin sayısız kalabalığının olduğu uçuruma atılmıştır.⁵⁵ Böylece Şeytan bağlanır ve kutsallar Mesih'in Krallığı'nın "bin yılı" boyunca, yani bu krallığın kuruluşundan çağın sonuna kadar uzanan dönem boyunca Mesih'le birlikte hüküm sürerler.⁵⁶ Augustinus'a göre iman edenler de etmeyenler de bu Krallık'ta yaşarlar ve son yargıya kadar da yaşayacaklardır. Aynı zamanda bu dönem kutsalların da bin yıllık hükümlerine olan dönemdir, çünkü bedenleri henüz kendilerine iade edilmiş olan şehitler, ruhları aracılığıyla kilisesinde Mesih'le birlikte ruhsal olarak hüküm sürmektedirler.⁵⁷

Augustinus, Vahiy kitabında sözü edilen diğer ahir zaman alametlerinden Gog ve Magog (Yecüc ve Mecüc), Deccal'in kimliği meselelerini de yorumlamaktadır. Ona göre, Gog ve Magog'un belirli bir ırk ya da kişi üzerinden değerlendirilmesi doğru değildir. Vahiy kitabında geçen, "Bin yıl sona erince, Şeytan hapishanesinden salıverilecek ve dünyanın dört bucağındaki ulusları, Gog ve Magog'u ayartmak için dışarı çıkacak ve sayıları denizin kumu kadar olan bu ulusları savaşa çekecek"⁵⁸ ifadelerini Augustinus, son yargı yaklaşırken meydana gelecek bu zulmün, Kilise'nin dünya çapında katlanacağı son zulüm olacağı şeklinde yorumlamıştır. Nitekim Şeytan ve taraftarları tarafından kuşatılacak olan Kilise, yeryüzündeki Kudüs ya da başka kesin bir coğrafi konum değil, tüm dünyaya yayılmış olan Kilise'dir. Augustinus'un bazı çağdaşları, isimleri "G" ve "M" harfleriyle başladığı için Getae ve

⁴⁹ "Sevgili kardeşlerim, şunu unutmayın ki, Rab'bin gözünde bir gün bin yıl, bin yıl bir gün gibidir." 2. Petrus, 3:8. "Çünkü senin gözünde bin yıl geçmiş bir gün, dün gibi, bir gece nöbeti gibidir." Mezmurlar, 90: 4.

⁵⁰ İlk dirilişe dahil olanlar Vahiy kitabında "mutlu ve kutsal" olarak nitelendirilmiştir. Bu kişilerden bahsederken Augustinus da bu ifadeyi kullanmıştır.

⁵¹ Buna göre altı bin yıl altı gün gibi geçtikten sonra, sanki yedinci bir gün, son bin yıl şeklinde bir Şabat günü gelecektir. Bu klasik binyılcılıktır; ama Augustinus'unki değildir.

⁵² Augustinus, "De Civitate Dei", böl. XX: 7. Daniel, 9'da geçen haftalar teorisi ile ilgili Hıristiyan Kilise Babalarının görüşleri için bkz.: J. Paul Tanner, "Is Daniel's Seventy-Weeks Prophecy Messianic? Part 1", *Bibliotheca Sacra*, sy 166 (2009): 181-200.

⁵³ Vahiy, 20: 2.

⁵⁴ Augustinus, "De Civitate Dei", böl. XX: 7. Vahiy kitabının geleneksel okumasında, bu 1000 yıllık dönem yedinci çağda egemen bir İsa'nın Parousia'sından sonra başlar. Augustinus bunu altıncı çağa, yani 6000 yılından öncesine yerleştirerek, ikinci gelişten önce normal tarihe geri götürür.

⁵⁵ Vahiy, 20:1-3. Augustinus, böl. XX: 7. Burada Augustinus, Şeytan daha önce orada olmadığından değil, ama imanlılara zarar vermesi engellendiğinde, dinsizleri daha kolay ele geçirdiği için oraya atıldığını söylemektedir. Çünkü Augustinus'a göre sadece Tanrı'ya yabancılaşmakla kalmayan, aynı zamanda Tanrı'ya hizmet edenlerden karşılıksız nefret eden insan, şeytan tarafından daha çok ele geçirilir.

⁵⁶ Augustinus, böl. XX: 9.

⁵⁷ Augustinus, böl. XX: 9. Augustinus De civitate dei'nin XXII. bölümünde bu durumu daha yaratıcı bir şekilde ortaya koymakta ve şehitlerin kutsal emanetleri aracılığıyla gerçekleştirilen ve kendisi tarafından bilinen mucizeleri hatırlatmaktadır. Bu mucizeler genelde hasta olanların şifa bulmaları ile ilgilidir. Ona göre bu mucizeler aynı zamanda azizlerin gücünün ve mevcudiyetinin kanıtı, onların gerçek manada "bu zamanda", yani "Son"dan önceki çağda hüküm sürdüklerinin de bir ispatıdır. Augustinus, böl. XXII: 8; Kutsal ve aziz kavramları için bkz.: Mustafa Furkan Dinleyici, "Dialogi Örneğinde Hıristiyan Azizlerin Özellikleri", *Trabzon İlahiyat Dergisi* 10, sy 1 (30 Haziran 2023): 215, <https://doi.org/10.33718/tid.1281169>.

⁵⁸ Vahiy, 20: 7-8.

Massagetæ gibi barbar kavimleri Gog ve Magog kavimleri ile ilişkilendirmişlerdir. Ancak burada bahsedilen Gog ve Magog ismindeki kavimler, belirli bir etnik gruba işaret etmez.⁵⁹

Deccal konusunda Augustinus, 2. Selanikler 2: 1-7'de geçen ifadelerin muğlak ve bu konuda yapılan yorumların fazla cüretkâr olduğunu söylemektedir. Bu yorumlardan bazılarında, Pavlus'un burada Roma İmparatorluğu'ndan söz ettiği ve sonsuza dek sürmesi umulan İmparatorluğun kötülüğünü istemek gibi bir suçlamaya maruz kalmamak için daha açık bir dil kullanmak istemediği iddia edilmektedir. Bu nedenle, "Çünkü kötülüğün gizemi şimdiden işliyor"⁶⁰ derken burada, yaptıkları şimdiden Deccal'in yaptıklarına benzeyen Nero'nun ima edildiği düşünülmektedir. Augustinus'a göre bazı kişiler, onun yeniden dirileceğini ve Deccal olacağını; bazıları da onun ölmediğini, öldürüldüğü sanılsın diye gizlendiğini ve zamanı geldiğinde ortaya çıkıp krallığına geri dönünceye dek yaşayacağını düşünmektedirler.⁶¹

Buraya kadar bahsedilen kehanetler göz önüne alındığında Augustinus'un Kutsal Kitap'ın kıyamet metinlerini tamamen alegorik bir anlamda ele aldığını söylemek zordur. Zira ona göre, Mesih'in eninde sonunda, sadece Tanrı'nın bildiği gelecek bir zamanda dünyaya tekrar geleceği ve dönüşünün dünyanın sonunun başlangıcı olacağı kesindir. Mesih'ten önce Deccal'in geleceği de kesindir; ancak bunun da ne zaman olacağını bilmek mümkün değildir.⁶² Aynı zamanda Mesih'in bin yıllık hükümdarlığı da onun için kesin bir gerçekliktir ve bunun çoktan başlamış olduğunu düşünür ama bu tam anlamıyla bin yıllık bir dönem değildir. Nitekim burada Tanrı'nın insanlar için belirlediği tarih, bireylerin algıladığı tarihten daha anlaşılmalıdır. Buna göre, Augustinus "Bin" sayısının, "belirsiz" demenin başka bir yolu olduğunu söylemektedir. Vahiy Kitabı'ndaki "bin yıl", Mesih'in ilk gerçek takipçisinin ölümü ile ne zaman gerçekleşeceğini yalnızca Tanrı'nın bildiği Son Yargı arasındaki belirsiz dönemi işaret eder.⁶³ Bu radikal bilinemezlik göz önüne alındığında, tarihe dayalı beklentilerin kurtuluşun ana aracı olarak hizmet edemeyeceğini söylemek gerekmektedir. Augustinus daha ziyade Tanrı'nın kurtarıcı lütfunun odağı ve yeri olarak bireyi vurgular. Dolayısıyla Augustinus'un, Hıristiyan binyılcılığının büyük temaları olan bedensel kurtuluş, Tanrı'nın Krallığı ve kutsalların bin yıllık Şabat istirahati ile ilgili konuları farklı bir perspektiften yorumladığı görülmektedir.

Augustinus, Pavlus'la birlikte bedeninin ruhani olarak farklı bir türde diriltileceğini ısrarla vurgular (I. Korintliler 15:44-54); ancak "ruhani" bedeninin özüne değil, ahlaki yönelimine işaret eder.⁶⁴ Augustinus'a göre, dirilen beden "ruhsal" bir öze sahip olacaktır. Hatta cinsiyete de sahip olacak, dolayısıyla kadınlar da diriltilecektir.⁶⁵ Ancak bu diriltilmiş ve farklı bir mahiyette olan "beden"

⁵⁹ Augustinus, "De Civitate Dei", böl. XX: 11. Ambrosius (ö. 397), İmparator Gratianus'a (ö. 383) hitaben yazdığı yazıda Hezekiel, 38:14' geçen Gog ifadesini "Gotlar" şeklinde yorumlamıştır. Ambrosius, "De Fide Ad Gratianum Augustum Libri Quinque", içinde *Patrologia Latina*, ed. Jacques Paul Migne, c. 16 (Paris: J.P. Migne, 1862), 587, II-16. Hieronymus ise bu fikre katılmadığını belirtmektedir. Hieronymus, "S. Hieronymi Presbyteri Opera, Commentariorum In Hiezechielem", böl. XI, prae. Gog ve Magog'u çağdaş barbar gruplarla özdeşleştirme düşüncesinin 5. yüzyılda ve sonrasında hâlâ canlılığını koruduğu görülmektedir. Coyle, "Augustine and Apocalyptic", 32. Örneğin Kartaca Piskoposu ve Augustinus'un arkadaşı, ruhani öğrencisi ve yazdığı kişi olarak da bilinen Quodvultdeus "Bazıları tarafından söylendiği gibi, Gog ve Magog, Gotlar ve Maurlar, Getler ve Massagetler olarak da bilinir." demiştir. Quodvultdeus, "Opera Quodvultdeo Carthaginiensi Episcopo Tributa", içinde *Corpus Christianorum Series Latina*, c. 60 (Turnholt: Typographi Brepols, 1953), 207, XIII.

⁶⁰ 2. Selanikliler, 2:7

⁶¹ Suetonius, Nero'un, annesi dahil herhangi bir ayırım ya da ılımlılık göstermeden, annesi dahil, istediği herkesi öldürttüğünü nakleder. Suetonius, *De Vita Caesarum*, ed. Maximilianus Ihm, c. 1 (Stuttgartiae: In aedibus B.G. Teubneri, 1993), böl. 37:1, 57. Nero'ya atfedilen "Deccal" yakıştırmaları muhtemelen bu gaddarlığından ileri gelmektedir.

⁶² Augustinus, "De Civitate Dei", böl. XX: 19, 30.

⁶³ Augustinus, böl. XX: 7.

⁶⁴ Augustinus, böl. XXII: 21. Nitekim Pavlus buradaki bedeninin "göksel beden" olduğunu ifade eder ve dünyadaki bedenden farklı bir özde olduğunu söyler. I. Korintliler 15:40. Ayrıca Pavlus: "Topraktan olan insan nasılsa, topraktan olanlar da öyledir. Göksel insan nasılsa, göksel olanlar da öyledir" diyerek bu bedenleşmenin farklı bir türde olacağını da ima etmektedir. I. Korintliler 15:48. Ayrıca bkz.: Galip Atasağın, "Hıristiyanlıkta Kıyamet Alâmetleri ve Dünyanın Sonu", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8, sy 8 (01 Eylül 1998): 138-40.

⁶⁵ Augustinus, "Hepimiz kusursuz bir insana, Mesih'in olgunluk çağına erişinceye dek" ve "Tanrı'nın Oğlu'nun benzeysiğine uygun olarak" sözlerinden, bazıları kadınların kadın olarak değil, Tanrı erkeği yalnızca topraktan, kadını da erkekten yarattığı için herkesin erkek olarak doğacağı sonucuna varıldığından bahsetmektedir. Ancak Augustinus bu yoruma katılmaz, her iki cinsin de dirileceğinden bahseder. Çünkü o zaman şimdi kafa karışıklığına neden olan şehvetin olmayacağını söyler. Ayrıca, günah işlemeyen önce erkek ve kadının çıplak olduğunu ve utanmadıklarını söyler. Kadının cinsiyetinin de bir ahlaksızlık unsuru değil, onun doğası olduğunu belirtir. Augustinus, Matta, 22:30'u işaret ederek "Evlendirilmeyecekler" ifadesinin bile

dönüştürülmüş bir yeryüzünde yaşamayacaktır. Augustinus, bu cismani bedenlerin göklerde yaşayacağına ısrar eder ve Tanrı'nın Krallığı'nın yeryüzüne gelmeyeceğini söyler.⁶⁶ Augustinus'a göre, bu Krallık'ta yemek, cinsel ilişki ya da sosyal bağlar yoktur ve burada olmaya hak kazanan bireyler, fiziksel olarak kusursuz, otuzlu yaşlarında Tanrı'yı tefekkür etmektedirler.⁶⁷

De civitate Dei'nin sonunda binyılcı bir tema üzerinden yeniden yaptığı yorumda Augustinus'un, Vahiy 20'de bahsedilen yedinci dünya çağı ve bin yıllık hükümdarlığı, kutsalların Şabat dinlenmesiyle zamansal olarak birleştirmedeği görülmektedir. Bunun yanı sıra, geçmiş altı dünya çağının gerçekten de tarihsel olduğunu savunur; ancak Büyük Şabat'ın, eskatolojik yedinci gün olarak, kutsalların kendisi olduğunu ifade eder. Augustinus, "Bu çağdan sonra Tanrı, yedinci günde olduğu gibi dinlenecektir ve yedinci gün olan bizler de O'nda dinleneceğiz." diyerek yedinci günün iman edenlerin Şabat'ı olacağını; fakat bu Şabat'ın bir akşamla değil, Mesih'in dirilişiyle kutsanan ve sadece ruhun değil, bedeninin de sonsuz dinlenmesini öngören sekizinci ve sonsuz bir gün olarak Rab'bin günüyle sona ereceğini söylemektedir.⁶⁸ Bu yorumlar, daha sonraki Katolik yorumlarının temelini oluşturmuş ve Augustinus'un çağlar teorisi ve eskatolojik anlayışı sonraki yüzyıllarda da geniş çevrelerce kabul görmüştür.⁶⁹

SONUÇ

Augustinus'un dünyanın sonu ve ahiret hayatı ile ilgili düşünceleri, Roma İmparatorluğu'nun çöküşü sırasında yaşanan belirsizlikle şekillenmiştir. *De civitate Dei* de, Hıristiyanlık nedeniyle dünyanın sonunun geldiği şeklindeki pagan iddiasını ele almak zorunda kalması, Hesychius tarafından kendisine sorulan belirli sorulara verdiği cevaplar ve dünyanın sonuna dair kapsamlı bir görüşün parçası olarak Vahiy kitabının 20. bölümüyle ilgilenmesi sonucunda yazıya dökülmüştür. Nitekim bu dönemde ortaya çıkan pagan iddiaları, insanları korku ve belirsizlikle doldururken, Augustinus, Hıristiyan inancının insanlara umut ve güven verecek bir ışık olduğunu savunmaktadır. Aynı zamanda Augustinus, Roma İmparatorluğu'nun "ebediliği" fikrini eleştirerek, varoluşunun anlamının belirli bir kültüre bağlı olduğu fikrinden kesin olarak kopmuştur. Bu sayede, Batı Kilisesi hem İmparatorluğun yok oluşundan sağ çıkmış hem de geçmişin birikimlerinin en azından bir kısmını canlı tutan bir güç haline gelmiştir. Bununla ilgili olarak Hıristiyanlığın Batı Avrupa'da yayılmasında Augustinus'un önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür.

cinsiyetin var olması gerektiğini ispatladığını söylemektedir. Augustinus, "De Civitate Dei", böl. XXII: 17; Peter Brown, "Sexuality and Society in the Fifth Century A.D.: Augustine and Julian of Eclanum", içinde *Tria Corda: Scritti in Onore Di Arnaldo Momigliano*, ed. Emilio Gabba (Como: New Press, 1983), 49-70.

⁶⁶ Bu konuda Augustinus şöyle der: "Tüm bedenlerden ve dolayısıyla göksel bir bedenden bile daha mükemmel olan bir ruh, dünyaya ait bir bedene bağlandığına göre, dünyaya ait beden göksel bir bedene yükseltilmesini engelleyen nedir?" Augustinus, "De Civitate Dei", XXII: 4-5.

⁶⁷ Augustinus burada, Pavlus'un Efeslilere mektubundan hareketle diriliş yaşının otuzlu yaşlarda olacağını ifade etmektedir. Bunun anlamı herkesin ne gençliğin ötesinde ne de altında, ama Mesih'in ulaştığını bildiğimiz canlılık ve yaşta dirileceğidir. Çünkü dünyanın en bilge insanları bile gençliğin en parlak dönemini yaklaşık otuz yaş olarak belirlemişlerdir ve bu dönem geçtikten sonra, insan yaşlılığın kusurlu ve donuk dönemine doğru gerilemeye başlar. Bu nedenle Augustinus, Pavlus'un beden ya da boy ölçüsünden değil, "Mesih'in olgunluk çağının ölçüsünden" söz ettiği belirtmektedir. Efesliler, 4: 13; Augustinus, böl. XXII: 15. Ayrıca Krallıkta kilolu insanların kilolu olmayacakları ya da çok zayıf insanların öyle kalmayacaklarını söyleyen Augustinus, kısacası herhangi bir oran/orantı eksikliğinden kaynaklanan hiçbir şekil bozukluğu olmayacağını iddia etmektedir. Ayrıca Augustinus, Yaratıcı'nın her şeye gücü yeten kudreti sayesinde, kesilen herhangi bir uzvun aynı şekilde yerine getirilebileceğinden, hayvanlar ya da ateş tarafından tüketilmiş, toz ya da kül haline gelmiş, suda çürümüş ya da havada buharlaşmış tüm kısımların geri çağırılacağından da bahsetmektedir. Augustinus, böl. XXII: 19, 20.

⁶⁸ Augustinus, *De civitate dei*'nin son bölümünde çağları tarihsel bir sırayla yazmıştır. Buna göre, ilk çağ, ilk gün gibi, Adem'den tufana kadar uzanır; ikincisi tufandan İbrahim'e kadar uzanır, zaman uzunluğu açısından değil, ama kuşak sayısı açısından ilkinde eşittir, her birinde on kuşak vardır. İbrahim'den Mesih'in gelişine kadar, Matta'nın hesapladığı gibi, her birinde on dört kuşak bulunan üç dönem vardır: İbrahim'den Davut'a kadar bir dönem, Davut'tan esarete kadar ikinci bir dönem, tutsaklıktan Mesih'in beden olarak doğumuna kadar üçüncü bir dönem. Böylece toplamda beş çağ vardır. Altıncı çağ şimdi geçmektedir ve herhangi bir kuşak sayısıyla ölçülemez, çünkü şöyle denmiştir: "Baba'nın kendi yetkisiyle belirlemiş olduğu zamanları ve tarihleri bilmenize gerek yok." (Elç İşl., 1:7). Bu çağdan sonra Tanrı yedinci günde olduğu gibi dinlenecek ve yedinci gün olan bizlerin kendisini dinlenmemizi sağlayacaktır. Augustinus, "De Civitate Dei", böl. XXII: 30.

⁶⁹ Burada kastedilen "amillennialism" görüşüdür ve bu görüş bazı farklılıklarla birlikte Katolik, Ortodoks, Lutherci, Calvinist (Presbiteryen, Reformist), Anglikan ve Metodist Kiliselerin geleneksel eskatolojisidir. Anthony A. Hoekema, *The Bible and the Future* (Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1979), 183; Jon Kennedy, *The Everything Jesus Book* (Avon, Massachusetts: Adams Media, 2006), 269.

Kutsal Kitap Hıristiyanlar tarafından, Tanrı'nın insanlara verdiği bir mesaj olarak görülmektedir. Ancak bu mesajı çeşitli edebi biçimler kullanarak yazıya aktaran Kutsal Kitap yazarlarının bu süreçte kendi dünyalarını yansıttıkları gözden kaçırılmamalıdır. Bu nedenle Kutsal Kitap'a iman eden Hıristiyanlar, Kutsal Kitap'tan mesajlar çıkarmaya çalışırken, bu külliyyatının tamamına bakmak zorundadır. Augustinus'a göre, Kutsal Kitap'tan seçici alıntılar yapmak, kişiyi metnin tüm zenginliğinden mahrum bırakabilir ve hatta mesajı kişinin istediği her şeyi söyleyecek şekilde bükebilir. Bu bilgilerden hareketle Augustinus'un, Vahiy kitabını belirli bir tarihsel-politik bağlamda okumadan yorumlamanın mümkün olduğunu göstermesi önemlidir. Bu nedenle Augustinus'un Vahiy kitabına yaklaşımı, bu kitabın özünü tarihsel olaylarla sınırlamamak şeklinde olmuştur. Ona göre, Vahiy kitabı, evrensel bir mesaj taşır ve kıyamet anlamları vermek yerine, Tanrı'nın krallığının geleceği umudunu yayar. Bu nedenle Augustinus'un De civitate Dei'de ele aldığı Vahiy kitabına dair özel yaklaşımı, 19. yüzyıla kadar ana akım Hıristiyanlığın dünyanın sonu ve ahiret hayatı ile ilgili yorumlarına hâkim olmuştur. Bu açıdan bakıldığında çalışma, Augustinus'un düşüncelerinin dini, tarihsel ve kültürel bağlamlarda nasıl derinlemesine bir anlam taşıdığını ortaya koymaktadır.

Günümüzde ise güncel olaylar, savaşlar, küresel ısınma senaryoları ve diğer olumsuz gelişmelerden hareketle Kutsal Kitap'taki işaretler ve milenyum beklentilerinin hala eski cazibesini koruduğu görülmektedir. Özetle Hıristiyan kültürü, gelmiş bir Mesih ile henüz gelmemiş bir Mesih çağının kutupları arasında hareket etmeye devam etmektedir. Zira Hıristiyanlığın metinleri ve doktrini, kıyamet alametleri ve milenyumun sürekli bir olasılık olarak görülmesine izin vermekte, bu nedenle özellikle Vahiy kitabı Tanrı'nın Krallığı'nın gelişini görece kadar yaşamayı umut edenleri desteklemeye ve onlara ilham vermeye devam edecektir.

KAYNAKÇA

- Ambrosius. "De Fide Ad Gratianum Augustum Libri Quinque". İçinde *Patrologia Latina*, editör Jacques Paul Migne, C. 16. Paris: J.P. Migne, 1862.
- Ammianus Marcellinus. *Res Gestae (Roman History)*. Loeb 315. London: William Heinemann Ltd., 2019.
- Ataşağın, Galip. "Hıristiyanlıkta Kıyâmet Alâmetleri ve Dünyanın Sonu". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8, sy 8 (01 Eylül 1998): 111-40.
- Augustine. *De Doctrina Christiana*. Editör R. P. H. Green. New York: Oxford University Press, 1995.
- Augustinus. "De Civitate Dei". İçinde *Patrologia Latina*, editör Jacques Paul Migne, C. 41. Paris: J.P. Migne, 1862.
- . "Epistolae". İçinde *Patrologia Latina*, editör Jacques Paul Migne, C. 33. Paris: J.P. Migne, 1862.
- . "Sermones Ad Populum. Classis I. De Scripturis". İçinde *Patrologia Latina*, editör Jacques Paul Migne, C. 38. Paris: J.P. Migne, 1862.
- Brown, Peter. *Augustine of Hippo: A Biography*. New Edition. Berkeley: University of California Press, 2000.
- . *Geç Antikçağ Dünyası*. Çeviren Turhan Kaçar, 2017.
- . "Sexuality and Society in the Fifth Century A.D.: Augustine and Julian of Eclanum". İçinde *Tria Corda: Scritti in Onore Di Arnaldo Momigliano*, editör Emilio Gabba. Como: New Press, 1983.
- Chadwick, Henry. "St. Peter And St. Paul In Rome: The Problem Of The Memoria Apostolorum Ad Catacumbas On". *The Journal of Theological Studies* 8, sy 1 (1957): 31-52.
- Coyle, J Kevin. "Augustine and Apocalyptic: Thoughts on the Fall of Rome, the Book of Revelation, and the End of the World". *Florilegium* 9, sy 1 (Ocak 1987): 1-34. <https://doi.org/10.3138/flor.9.001>.

- Dinleyici, Mustafa Furkan. "Dialogi Örneğinde Hristiyan Azizlerin Özellikleri". *Trabzon İlahiyat Dergisi* 10, sy 1 (30 Haziran 2023): 211-33. <https://doi.org/10.33718/tid.1281169>.
- Eusebius. *Eusebius, Bishop Of Caesarea, On The Theophania Or Divine Manifestation Of Our Lord And Savior Jesus Christ*. Editör Samuel Lee. Kessinger Publishing, LLC, 2010.
- Eusebius Pamphilius. "Church History". İçinde *NPNF2-01. Eusebius Pamphilius: Church History, Life of Constantine, Oration in Praise of Constantine*, editör Philip Schaff, çeviren McGiffert, Rev. Arthur Cushman, C. 1. New York: Christian Literature Publishing Co.: Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library, 1890.
- Ferrari, Leo C. "Background to Augustine's 'City of God'". *The Classical Journal* 67, sy 3 (1972): 198-208.
- Gibbon, Edward. *The Decline and Fall of the Roman Empire*. C. 2. London F. Warren, 1872.
- Hieronymus. "S. Hieronymi Presbyteri Opera, Commentariorum in Daniele Libri III (IV)". İçinde *Corpus Christianorum, Series Latina*, C. 75A. Turnholti: Typographi Brepols, 1953.
- . "S. Hieronymi Presbyteri Opera, Commentariorum In Hiezechielem". İçinde *Corpus Christianorum. Series Latina*, C. 75. Turnholti: Typographi Brepols, 1953.
- Hoekema, Anthony A. *The Bible and the Future*. Grand Rapids, Mich.: Eerdmans, 1979.
- Jerome, Saint, ve Isidor Hilberg. *Epistularum pars III (CSEL 56)*. Akademie der Wissenschaften in Wien, 1910.
- Kennedy, Jon. *The Everything Jesus Book*. Avon, Massachusetts: Adams Media, 2006.
- Lactantius. *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum: Lactantius Opera I, Divinae Institutiones*. C. 19. Pragae: F. Tempsky, 1890.
- Landes, Richard. "The Fear of an Apocalyptic Year 1000: Augustinian Historiography, Medieval and Modern". *Speculum* 75, sy 1 (2000): 97-145. <https://doi.org/10.2307/2887426>.
- McGinn, Bernard. *Visions of the End: Apocalyptic Traditions in the Middle Ages*. New York: Columbia University Press, 1979.
- Mommsen, Theodor, Paul Martin Meyer, Berlin [from old catalog Akademie der Wissenschaften, ve Jacques Sirmond. *Theodosiani libri XVI cum Constitutionibus Sirmondianis et Leges novellae ad Theodosianum pertinentes; consilio et auctoritate Academiae litterarum regiae borussicae ediderunt Th. Berolini, apud Weismannos*, 1905.
- Oort, Johannes van. "Tyconius' Apocalypse Commentary, Its Reconstruction, and Its Significance for Augustine's Doctrine of the Two Cities". *Vigiliae Christianae* 72, sy 5 (2018): 513-32.
- Orosius. "Pauli Orosii, Historiarum Adversum Paganos, Libri VII, Accedit Eiusdem Liber Apologeticus". İçinde *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*, C. 5. Vindobonae: Hoelder-Pichler-Tempsky, 1866.
- Petschenig, Michael, ed. *Sancti Ambrosii Opera: Explanatio Psalmorum XII*. C. 64. New York : Johnson Reprint Corp, 1962.
- Ps. Augustinus. *Pseudo-Augustini Quaestiones Veteris et Novi Testamenti CXXVII. Accedit Appendix Continens Alterius Editionis Quaestiones Selectas*. C. 50. Vindobonae: F. Tempsky, 1908.
- Quodvultdeus. "Opera Quodvultdeo Carthaginensi Episcopo Tributa". İçinde *Corpus Christianorum Series Latina*, C. 60. Turnholti: Typographi Brepols, 1953.
- Russell, James Stuart. *The Parousia; A Critical Inquiry into the New Testament Doctrine of Our Lord's Second Coming*. London, Daldy, Isbister & Co., 1878.

Sancti Aureli Augustini. “De Divinatione Daemonum”. İçinde *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum*, C. 41. Vindobonae: Hoelder-Pichler-Tempsky, 1866.

Streiker, Lowell D. *The Gospel Time Bomb: Ultrafundamentalism and the Future of America*. Buffalo, N.Y. : Prometheus Books, 1984.

Suetonius. *De Vita Caesarum*. Editör Maximilianus Ihm. C. 1. Stutgardiae: In aedibus B.G. Teubneri, 1993.

Tanner, J. Paul. “Is Daniel’s Seventy-Weeks Prophecy Messianic? Part 1”. *Bibliotheca Sacra*, sy 166 (2009): 181-200.

Zosimus. *Zosimi Historia Nova*. Editör Ludovicus Mendelssohn. Lipsiae: In Aedibus B. G. Teubneri, 1887.